

ские личные имена (на материале Реестра Войска Запорожского 1649 г.): Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. — Ужгород, 1985.

9. Остап Р. І. Власні особові імена у функції прізвищевих назв // Українська лексика в історичному та ареальному аспектах. — К., 1991.

10. Отин Е. С. Экспрессивно-стилистические особенности ономастической лексики // Отин Е. С. Избранные труды по языкознанию. — Донецк, 1999. — Ч. 2.

11. Познанская В. Д. Антропонимия юго-восточной Украины: Дисс.... канд. филол. наук. — Харьков, 1983.

12. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища. — К., 1966.

13. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей. — К., 1986.

14. Шевцова В. О. Суфіксальний словотвір особових чоловічих імен (на матеріалі середньонадніпрянських лівобережних пам'яток XVII — XVIII ст.). — К., 1979.

15. Taszycki W. Słownik staropolskich nazw osobowych. — Wrocław, T. 1-7, 1966-1987.

О. В. Заїнчовська

МІКРОТОПОНІМИ ПІВДЕННО-СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ, ПОХІДНІ ВІД АПЕЛЯТИВІВ

Одним із невичерпних джерел вивчення мови, суспільно-історичних особливостей розвитку того чи іншого регіону є власні географічні назви (далі ВГН). Їх виникнення завжди мотивується певною індивідуальною семантикою, апелятивною або онімною.

Відомо, що оніми являють собою специфічну сферу слів, яка відрізняється від загальних. Власні географічні назви — це неоднорідна група лексики, оскільки відрізняються один від одного своїм походженням, структурою і т. д. Важливим чинником диференціації назв — власних і загальних — виступає різний “ступінь ономатизації”, тобто здатності “бути власною назвою” [15: 59]. За цим критерієм власні назви поділяють на “чисті” оніми (слова, які не мають аналогів серед назв загальних) та “проміжні” (ті, які більшою мірою зберігають зв'язок із апелятивами). Саме до останньої групи відносять мікротопоніми (далі МТ) — утворення, які мають проміжний статус, вони дуже тісно пов'язані з апелятивами, хоча функціонально належать до власних назв.

Проблема співвідношення власних і загальних назв, переходу загальних назв у власні уже неодноразово розглядалася мовознавцями. У науці існує два погляди на з'ясування межі між апелятивною і пропріальною лексикою. О. Суперанська, В. Никонов вважають, що межа між ними відносна [16; 12], а Ю. Карпенко називає її абсолютною і стверджує, що жодних “проміжних явищ між власними і загальними назвами бути не може” [6: 34]. Н. Подольська вказувала на те, що “однією з характерних мовних особливостей, які має мікротопонімія, є особливий проміжний стан у мові на межі загальних і власних назв” [13: 43].

Але в будь-якому разі апелятиви і мікротопоніми нерозривно пов'язані між собою. Надзвичайно поширеним явищем у мікротопонімії є використання загальних назв у функції власних без будь-яких словотворчих змін цих лексем [7: 18]. Отже, можна стверджувати, що основним джерелом творення МТ є загальні назви, які мають великий потенціал для перетворення в онім. Проте не будь-який апелятив може стати онімом. Зазвичай тут діють не-свідомі закони відбору слів, своєрідна селекція. Мікротопонімами частіше стають географічні терміни, які перетворюються у ВГН в результаті переосмислення [15: 60].

Матеріалом дослідження стали мікротопоніми, зібрані експедиційним методом на території Гайворонського, Голованівського, Ульяновського та Вільшанського районів Кіровоградської області, які традиційно відносять до складу українського Поділля, зокрема його південно-східної частини.

Мета даного дослідження — аналіз МТ південно-східного Поділля, які утворилися від апелятивів.

Територія досліджуваного регіону лежить на південних відрігах Придніпровської височини (Вільшанський, Голованівський, Ульяновський та частина Гайворонського районів) та Подільської височини (Гайворонський). Його поверхня являє собою підвищену, пологахвилясту лесову рівнину, розчленовану долинами річок, ярами та балками [8]. По південно-західній межі з Одеською областю, на протязі 70 км, протікає Південний Буг, який на території Кіровоградщини має ділянки звивистої каньйоноподібної скелястої долини і порожнисте русло, поряд з відрізками долини з

низькими акумулятивними берегами [10: 26]. З півночі на південь область перетинає найбільша притока Південного Бугу річка Синюха, яка в межах області має довжину 90 км. Справа в Синюху впадає Ятрань, а зліва — Чорний і Сухий Ташлики [10: 27].

У Голованівському районі на поверхню виходять кристалічні породи, які місцями утворюють скельні береги [8: 195]. Ці райони належать до лісостепової зони, де спостерігається чергування широких орних просторів, які в давнину були вкриті рослинністю лучних степів, з ділянками великих, середніх і дрібних широколистяних лісів. У результаті розорювання ділянок лучних степів, що існували в минулому, природний трав'яний покрив з дикою рослинністю на них зник, а замість нього з'явилася культурна рослинність. Рештки ж природної степової рослинності збереглися на дуже невеликих ділянках по схилах річкових долин та балок і на узліссях, де вони використовуються як вигони і пасовиська. Крім цього, тепер безлісні простори перетинаються чисельними полезахисними смугами, а вздовж схилів балок часто тягнуться протиерозійні лісонасадження і чагарники [10: 35].

Територія, що є об'єктом нашого аналізу, багата на підземні води, які в багатьох місцях на схилах долин та балок виходять на поверхню, утворюючи джерела і витoki струмків і дрібних річок [10: 46].

Багате географічне розмаїття краю щедро репрезентують МТ, зібрані в досліджуваному нами ареалі.

У основах аналізованих МТ лежать лексеми, які вказують на об'єкти натурогенного чи антропогенного походження.

Основи мікротопонімів досліджуваного регіону, які послужили для найменування об'єктів натурогенного походження, за мотивами номінації можна співвіднести з лексемами чотирьох тематичних груп, які характеризують рельєф, структуру чи властивості ґрунту, особливості флори та фауни.

Серед основ, які характеризують рельєф, у свою чергу виокремлюємо такі, що відображають додатній і від'ємний рельєф.

Основи МТ, які відображають додатній рельєф, співвідносні з такими лексемами: *верх* (став **Вёрхній** Червоне, Бандурове Гйв, Вовча Балка Глн), *вершина* (став **Вершінський** Лозувате Улн, гора **Вершінна** Казавчин Гйв), *гора* (пасовище **Ліса горá** Наливайка Глн,

гора **Ліса горá** Салькове Гйв, поле **Ліса горá** Котовка Гйв, куток **Ліса горá** Мощене Гйв, підвищення в яру **Золотá горá** Вільхове Улн, куток **Голóдна горá** Крутеньке Глн, куток села **Горá** Завалля, Хашчувате, Соломія Гйв, куток **На горí** Солгутове Гйв, кладовище **В горí** Коритно-Забузьке Влш), *курган* (курган **Кургáн** Голованівськ, Вербове Глн Гайворон, Таужне Гйв, група курганів **Кургáни** Капітанка, Красногірка Глн, Салькове, Хашчувате Гйв, Добрянка, Йосипівка Влш), *могила* (могила **Могíла** Дорожника Влш, Котовка Гйв, високі могили **Могилкí** Синьки, Вільхове Улн, поле **На могилкáх** Капітанка, Журавлінка Глн, поле **Коло могилкíв** Олександрівка Глн), *скеля* (куток **Скáли** Табанове Глн, скеля **Бíла скéля** Завалля Гйв, скеля **Малá скалá** Вівсяники Влш, скеля **Велíка скалá** Вівсяники Влш, скелі **Скáли** Великі Трояни Улн, Завалля, Солгутове, Вікнина Гйв, скелі **Скáлки** Грушка Улн, скелі **Попóві скáли** Добрянка Влш, скелі **Крáсні скáли** Вільшанка Влш, криниця **Скалівськá** Табанове Глн, поле **Біля скéлі** Вікнина Гйв, пасовище **В скáлах** Завалля Гйв, пасовище **Коло скали** Вікнина Гйв), *шпіль* (вершина **Шпíль** Вільхове Улн, частина села **Шпíль** Вільхове Улн, скелі **Шпíль** Казавчин Гйв), *горб* (куток села **Горбí** Котовка Гйв, куток села **За горбáми** Котовка Гйв).

До основ, які характеризують від'ємний рельєф, належать деривати, мотивовані такими лексемами, як: *балка* (балка **Бáлка** Таужне Гйв, балка **Вибалки** Синицівка Улн, пасовище **На балкáх** Бандурове Гйв, гори **Балкí** Бандурове Гйв), *долина* (долина **Долíна** Луполове Улн, заливне місце **Долíна** Кам'яна Криниця Улн, місце розваги **Мáйськá долíна** Молдовка Глн, куток села **Долíна** Соломія Гйв, поле **Попóва долíна** Вікнина Гйв, Долина **Пáнськá долíна** Сухий Ташлик Влш), *западня* (непридатні землі **Западня** Лозувате Улн), *копанка* (копанка **Кóпанка** Великі Трояни Улн, джерело **Кóпанка** Казавчин Гйв), *левада* (пасовище **Левáда** Кам'яна Криниця, Богданове Улн, долина **Левáда** Великі Трояни Улн, долина **Левáди** Казавчин, Бугове Гйв, став **Левáда** Великі Трояни Улн, став **Левáдський** Берестяги Гйв, куток **Левадí** Розношенське Улн, балка **Попóва левáда** Казавчин Гйв, балка **Баранцьóва левáда** Казавчин Гйв, балка **Левадí** Берестяги Гйв, поле **Левадí** Добрянка Влш, поле **Коло баранцьóвої левáди** Казавчин Гйв), *луки* (поле **Лúки** Ємилівка Глн), *луг* (куток **Лужóк** Хашчувате Гйв, острів **В лужкú** Хашчувате

Гйв, острів **Лужок** Казавчин Гйв), **низ** (став **Нижній** Сабатинівка Улн, Вовча Балка Влш, Бандурове Гйв, куток **Ніз** Завалля Гйв), **урвище** (урвище **Їрвище** Роздол Глн), **яр** (яр **Яр** Тополі Гйв, мокра балка **Яр** Сабатинівка Улн, круча **Яр** Грушка Улн, пасовище **На яру** Великі Трояни Улн, ліс **Зячий яр** Клинове Глн, частина лісу **Три-ярї** Вільхове Улн), **ярок** (поле **На ярка́х** Одая Глн).

3-поміж основ, які вказують на структуру чи властивості ґрунту, виокремлюються ті, що позначають корисні копалини, гідролітичні властивості ґрунту, водні реалії. Перша група представлена лексемами **глинище** (непридатні землі **Глинищі** Великі Трояни Улн, непридатні землі **Глинїще** Мечиславка Улн), **пісок** (куток **Пісо́к** Гайворон Гйв). Друга група — це апелятиви: **болото** (витік **Боло́то** Грузьке Глн, болото **Боло́тини** Вербове, Клинове Глн, болото **Боло́тянки** Перегонівка Глн, болото **Висяче Боло́то** Салькове Гйв), **калабатина** (болото **Калаба́тина** Лащівка Глн, частина озера **Калаба́тин** Бандурове Гйв), **ковбаня** (глибина **Ковба́ня** Великі Трояни, Йосипівка Улн), **мочар** (болото **Мочарникі** Ясне Глн, заливне місце **Мо́чар** Цюрупи Глн, заливне місце **Мочарі** Вільхове Улн, болото **Мочарі** Пушкове Глн, мочар **Мочарі́на** Йосипівка Улн, кінець озера **Мо́чар** Жакчик Гйв, торфовище **Мо́чар** Цюрупи Глн, балка **Мо́чар біля са́ду** Коритно-Забузьке Влш, поле **На мочара́х** Одая Глн). Треті утворені від апелятивів, що характеризують водні мікрооб'єкти: **джерело** (джерело **Три́ джерела** Червоне Гйв, струмок **Джерела́** Бандурове Гйв, група криниць **Джерельні** Лозувате Улн), **джеркало** (джерело **Джу́ркало** Ясне Глн, джерело **Джу́ркала** Семидуби Глн), **гуркало** (водостік **Гу́ркало** Вербове Глн), **озеро** (озеро **о́зеро** Наливайка Глн, місце виру **Озерявини** Клинове Глн, поле **На о́зері** Капітанка Глн, мокра балка **о́зеро** Сабатинівка Улн), **став, стависько** (став **Ста́висько** Великі Трояни Улн, став **Ставо́к** Соломія, Долинівка Гйв, пасовище **На ста́виську** Великі Трояни Улн, став **Ста́виська** Іллічівка Глн, став **Ста́вище** Троянка Глн, балка **Ста́висько** Долинівка Гйв), **ставок** (куток **На ставка́х** Капітанка Глн, скеля **Коло Ставка́** Мощене Гйв), **струмок** (джерело **Струмкі́** Маньківське Улн, заливне місце **Струмкі́** Богданівна Улн, струмок **Струмо́к** Вільхове Улн), **острів** (острів **о́стрів** Гайворон Гйв).

Основи, пов'язані з флорою, можна поділити на ті, що позна-

чають ліс та ті, що пов'язані з окремими видами рослин. Перша група представлена основою **ліс** “велика площа землі, заросла деревами і кущами” та похідними: болото **Лісовé** Голованівськ Глн, ліс **Лісо́к** Грушка Улн, малий ліс **Лісо́к** Великі Трояни Улн, гай **Ліско́ва** Кам'яна Криниця Улн, болото **Залнський** Красногірка Глн, пасовище **Коло ліска́** Червоне Гйв. Серед зібраного матеріалу є МТ, які мотивуються назвами рослин: сад **Абрикоскі** Наливайка Глн, став **Вербівський** Голованівськ Глн, куток **Вербóва** Вільшанка Влш, криниця **Вербóва** Сухий Ташлик Влш, поле **Ясіньско́ї гру́шки** Грушка Улн, поле **Коло гру́шечки** Казавчин, Котовка Гйв, сад **Пеню́ві гру́ші** Казавчин Гйв, пасовище **До гру́шечки** Котовка Гйв, став **Ясен** Могильне Гйв, частина лісу **Дубі́на** Вільхове Улн, гай **Дубча́к** Могильне Гйв, водопій **Дубкі́** Сухий Ташлик Влш, урочище **Дубі́нка** Гайворон, Котовка Гйв, став **На дубі́нці** Котовка Гйв, поле **На дубі́нці** Котовка Гйв, ліс **Сорокаду́би** Долинівка Гйв, частина поля **Два дубі́** Вільхове Улн, ліс **Ярий дуб** Котовка Гйв, місце відпочинку **Кашта́нова але́я** Крутеньке Глн, куток **Ліповий** Липовеньке Глн, ліс **Липнякі́** Котовка Гйв, куток **Смерча́нський** Троянка Глн, балка **Черешне́ва** Могильне Гйв, сад **Черешневий** Вільшанка Влш, ліс **Черешневий ріг** Червоне Гйв, гай **Ясен** Могильне Гйв, став **Ясен** Могильне Гйв, долина **Осі́чки** Вільхове Улн, ліс **Вільха** Бандурове Гйв, ліс **Сосни** Коритно-Забузьке Влш, ліс **Сосняк** Завалля Гйв, урочище **Сосна́** Гайворон Гйв, став **Шовко́виця** Сухий Ташлик Влш, пасовище **Шовко́виця** Йосипівна Влш, пасовище **В шовко́вицях** Сухий Ташлик Влш, ліс **Шовко́виці** Березова Балка Влш, висохле озеро **В шовко́виці** Корзно-Забузьке Влш. Найпоширенішими лексемами, що послужили основами МТ, є *абрикос, верба, вільха, груша, дуб, каштан, липа, осика, смерека, сосна, черешня, шовковиця, ясен*.

Серед основ, які пов'язані з фауною, виділяємо ті, що позначають свійських та диких тварин, птахів, комах, земноводних. Мікротопонімні основи співвідносні з лексемами, що позначають: а) свійських та диких тварин — *баран* (струмок **Баранячий ріг** Лозувате Улн, пасовище **В Баранцьовій Леваді** Казавчин Гйв), *бобер* (гори **Боброві гори** Бандурове Гйв), *вовк* (балка **Вовча** Сухий Ташлик Влш), *коза* (куток **Козячий хвіст** Великі Трояни Улн, куток **Козійний переулок** Березова Балка Влш), *засць* (водопій **Заячий** Ло-

зувате Улн), *свиня* (базар **Свинячий** Голованівськ); б) птахів — *гуска* (став **Коло гусей** Грушка Улн), *журавель* (колодязь **Журавель** Великі Трояни Улн, Соломія, Червоне Гйв), *зозуля* (яр **Зозулин** Бандурове Гйв, пасовище **В зозулиному ярі** Бандурове Гйв), *качка* (став **Качатник** Шепилове Глн, став **Качачий** Червоне Гйв), *курка* (став **Куратник** Наливайка Глн), *лебідь* (став **Леандка** Лебединка Глн), *орел* (сад **Орлячий Сад** Бандурове Гйв), *соловей* (мілина **Солов'їне крило** Семидуби Глн); в) комах — *комар* (криниця **Комарова** Синицівка Улн); г) земноводних — *жаба* (став **Жаболовник** Наливайка Глн, куток **Жабокрівка** Одая Глн), *змія* (острів **Зміїний** Салькове Гйв), *гадюка* (скеля **Гадюка** Вільхове Улн).

Усі мікротопонімні основи відапелятивного походження, вживані на позначення антропогенних географічних мікрооб'єктів південно-східного Поділля, можна поділити на такі семантичні групи: а) що пов'язані з назвами різних споруд, б) що вказують на шляхи сполучення; в) які визначають орієнтацію об'єкта в просторі, г) що вказують на форму чи розмір об'єкта; д) які вказують на первісне значення особи.

Велику кількість серед топооснов, що позначають антропогенні географічні об'єкти, становлять ті, що пов'язані з назвами різних споруд. Зокрема, *базар* (куток **Базарок** Великі Трояни Улн), став **Больничний** Голованівськ Глн), *водокачка* (став **Коло водокачки** Котовка Гйв), *електростанція* (пороги **Біля електростанції** Салькове Гйв), *завод* (куток **Біля заводу** Межирічка Глн, куток **Завод** Салькове Гйв, поле **Біля маслозаводу** Голованівськ Глн, став **Цукрового заводу** Ульяновка Улн, переправа **Заводська** Казавчин Гйв), *інкубатор* (став **Інкубаторський** Голованівськ), *контора* (став **Конторський** Берестяги Гйв, площа **Біля кантори** Межирічка Глн), *конюшня* (водопій **Коло конюшні** Кам'яна Криниця Улн), *костюл* (площа **Костюльський плац** Голованівськ), *магазин* (став **Біля магазину** Цвіткове Глн, площа **Біля магазину** Ємилівка Глн), *млин* (став **Млінський** Кам'яна Криниця Улн, став **Коло млина** Грушка Улн, Вікнина Гйв, куток села **Млін** Салькове Гйв, скеля **Млині** Добрянкa Влш, криниця **Коло млина** Добрянкa Влш, пороги **Біля млина** Салькове Гйв), *насосна станція* (пороги **Біля насосної** Салькове Гйв), *пожарна* (став **Пожарний** Голованівськ Глн), *училище* (поле **Профтехучилища №38** Голованівськ), *ферма* (пасовище **Фе-**

рмі Дорожинка Влш, став **Коло фєрми** Дорожинка Влш), **цегельня** (яр **Цегельня** Хашувате Гїв), **шахта** (куток **Шахта** Завалля Гїв), **школа** (парк **Шкільний** Розношенське Улн, парк **Коло шкóли** Вівсяники Влш).

На шляхи сполучення вказують такі лексеми: **Бám** (переправа **Бáмівська** Червоне Гїв, поле **На Бáмі** Новосілка Глн, став **Бám** Червоне Гїв), **гребля** (став **На широкій греблі** Журавлінка Глн, скелі **Греблі** Добрянкa Влш, криниця **Коло греблі** Добрянкa Влш), **дамба** (став **Дámба** Клинове Глн, Чистопілля Влш, водостік **Тámба** Бандурове Гїв), **кладка** (криниця **За клáдкою** Табанове Глн), **міст** (бріd **Чóрний місток** Роздол Глн, криниця **Мостівська** Лашівкa Глн, міст **Мóст** Гайворон Гїв, куток села **Коло Мостá** Гайворон Гїв), **паром** (бріd **Парóm** Сабатинівкa Улн, пляж **До парóма** Гайворон Гїв), **бріd** (переправа **Бріd** Казавчин Гїв), **траса** (поле **Під трáсою** Великі Трояни Улн), **шлях** (дорога **Серéдній шлях** Вільхове Улн, дорога **Прямій шлях** Котовкa Гїв, виїзд **Косій шлях** Берестяги Гїв).

Група основ, які визначають орієнтацію об'єкта в просторі, становлять основи лексем: **край** (став **Крайовій** Таужне Гїв, яр **Крáйня** Хашувате Гїв), **середина** (став **Серéдній** Грушка Улн, Вовчa Балкa Влш, частина села **Середеньке** Вільхове Улн), **центр** (куток **Цéнтр** Кам'яна Криниця Улн, Троянка, Побужжя Глн, Мощене, Солгутове, Соломія, Берестяги, Завалля, Котовкa, Гайворон Гїв, Вільшанкa, Коритно-Забузьке Влш, став **Центрáльний** Голованівськ, Троянка, Шепилове, Клинове Глн, Вільхове Улн, Бандурове, Червоне, Таужне Гїв, Вівсяники, Дорожинкa Влш, в'їзд **Центрáльний** Наливайкa Глн, куток **Центрáльна** Вівсяники Влш, став **У Цéнтрі** Коритно-Забузьке Влш, Котовкa Гїв, колодязь **Центрáльний** Вільшанкa Влш, переправа **Центрáльна** Червоне Гїв). Найпродуктивнішою є основа апелюєтима **центр**.

Форму чи розмір об'єкта виражають лексеми **клин** (куток **Клїн** Липовеньке, Краснопілля Глн, Котовкa Гїв, поле **Клїн** Липовеньке Глн, Котовкa Гїв), **кривуля** (звивина **Кривулі** Завалля Гїв), **поперек** (яр **Поперéчний** Наливайкa Глн), а також **великий** (став **Велїкий** Ємилівкa Глн), **глибокий** (пасовище **Глибóкий ярóк** Розношенське Улн, яр Вільшанкa Влш), **довгий** (поле **Дóвге** Голованівськ Глн), **кривий** (криниця **Кривá** Лозувате Улн, поле **На кривій** Новосілка Глн), **мїлкий** (став **Мїлєнький** Грушка Улн, пасовище **Мїлкий ярóк**

Розношенське Улн), *широкий* (в'їзд **Ширóкий переїзд** Грушка Улн), *куций* (яр **Кúций** Вівсяники Влш), *косий* (стежка **Косá стéжка** Казавчин Гїв, виїзд **Косá дорóга** Казавчин Гїв).

На форму денотата метафорично вказують і назви предметів побуту, зокрема такі лексеми: *дїжка* (криниця **Дїжечка** Котовка Влш), *глобус* (поле **Глóбус** Добрянкa Влш, пасовище **На глóбусі** Добрянкa Влш), *казан* (куток **Казанóк** Грушка Улн, частина села **Казанівка** Великі Трояни Улн, скеля **Казан** Вільшанкa Влш), *каструля* (джерело **Кастру́ля** Добре Влш, балка **Кастру́ля** Добре Влш), *макітра* (яр **Макітрí** Великі Трояни Улн), *рукав* (розгалуження **Рукава́** Йосипівкa Улн), *петля* (звивина **Пéтли** Вербове Глн), *плита* (берег **Плитá** Казавчин Гїв), *ракета* (в'їзд **Ракéта** Могильне Гїв), *хрест* (гора **Хрестóва** Солгутове Гїв, могила **Трí хрестá** Червоне Гїв, поле **Біля хрестá** Соломія Гїв), *чобіт* (поле **В чобóті** Новосілка Глн), *шифер* (горби **Ші́фер** Клинове Глн), *штани* (поле **Штанí** Пушкове, Лебединкa Глн, Дорожинкa, Березова Балкa Влш), *щітка* (балка **Щóтка** Добрянкa Влш), *яйце* (куток **Яйце́** Роздол Глн).

Часто серед основ, відображених у мікротопонімії регіону, зустрічаються апелятиви з первісним значенням особи. З морфологічного погляду переважна більшість цих основ — присвійні, рідше відносні прикметники, які виступають означеннями до опорних назв відповідних мікротопонімів, виражаючи при цьому індивідуальну або колективну належність іменованого об'єкта колишньому його власникові чи громаді [9, с. 10]. Ця семантична група охоплює такі основи, які характеризують відношення до національностей: *армян* (став **Армянський** Олександрівкa Глн, Червоне Гїв), *болгар* (скелі **Болгáрські** Вільшанкa Влш), *євреї* (кладовище **Єврéйський цві́нтар** Хашувате Гїв), *жид* (поле **Жидівкa** Великі Трояни Улн, кладовище **Жидівське** Голованівськ Глн), *лях* (куток **Ляхва́** Берестяги Гїв), *німець* (став **Німéцький** Олександрівкa, Шепилове Глн, кладовище **Німéцьке** Голованівськ Глн), *поляк* (кладовище **Пóльське** Голованівськ Глн, Салькове Гїв), *татарин* (балка **Татáрка** Добрянкa Влш), *циган* (став **Цигáнський** Кам'яна Криниця Улн, Сухий Ташлик Влш, переправа **Коло Ці́гана** Кам'яна Криниця Улн, яр **Цигáнський** Бандурове Гїв, пасовище **У цигáнському яру́** Бандурове Гїв, виїзд **Цигáнська дорога** Вікнина Гїв), соціальний стан особи: *ніп* (став **Попóвий** Наливайкa Глн, яр

Попівський Могильне Гїв, криниця **Попóва** Синьки Улн, мокра балка **Попóва левáда** Грушка Улн, ліс **Попóвий** Тополі Гїв, гора **Попóва** Долинівка Гїв, куток села **Попóве** Таужне Гїв), **пан** (став **Пáнчик** Журавлінка Глн, став **Пáнський** Журавлінка Глн, Сухий Ташлик Влш, Мощене, Берестяги Гїв, криниця **Пáнська** Шепилове Глн, ліс **Пáнський** Вільшанка Влш, сад **Пáнський** Хащувате Гїв, куток села **Пáнський** Сухий Ташлик Влш, джерело **Пáнське** Мощене Гїв, колодязь **Пáнський** Сухий Ташлик Влш), **козак** (яр **Козáчий** Салькове Гїв, яр **Козáцький** Казавчин Гїв).

Проведений аналіз МТ південно-східного Поділля, похідних від апелятивів, дозволяє стверджувати, що найпродуктивнішими лексико-семантичними групами лексем, які беруть участь у творенні МТ досліджуваного регіону, виступають ті, що характеризують рельєф, структуру і властивості ґрунту; які позначають водні мікрооб'єкти, ліс; які мотивуються назвами рослин, свійських тварин та птахів; які пов'язані з назвами різних споруд та об'єктів, що стосуються діяльності людини; які визначають орієнтацію об'єкта в просторі, його форму чи розмір.

З-поміж основ, які найчастіше служать твірними для МТ південно-східного Поділля, виокремлюємо такі лексеми: гора, скала, скеля, долина, левада, яр, став, ставок, стависько, ліс, центр, піп, пан та інші.

Значна кількість МТ яскраво репрезентує не лише загальнономовні, але й специфічні для даної території особливості. Так, наприклад, апелятив *западня* має три значення: 1) яма на болоті; 2) глибокий крутий яр; 3) заглиблення на місці водойми [СНГТК, 79]. Нами ж зафіксоване четверте — непридатні землі *Западня* Лозувате Улн.

Лексема глинище означає місце, яму, звідки беруть глину [СУМ 2: 84; СНГТК, 57]. Ми зафіксували — непридатні землі *Глиніще* Мечиславка Улн.

МТ, які виникли на основі загальноновживаних в українській мові географічних термінів *мочар* “багно” [СУМ 4: 814], *джерело* “потік води, що утворюється внаслідок виходу підземних вод на поверхню землі” [СУМ 2: 262], *калабатина* “калюжа, драговина, мочар, трясовина” [СУМ 4: 74], *ковбаня* “глибока вибоїна, звичайно на дорозі, переважно з водою, болотом; глибоке місце, яма в річці,

озері” [СУМ 4: 202] становлять досить велику кількість. На території південно-східного Поділля ці апелятиви, ставши онімами, вживаються на позначення інших місцевих географічних об’єктів незначних розмірів, зокрема болото **Мочарникі** Ясне Глн, заливне місце **Мбчар** Цюрупи Глн, заливне місце **Мочарі** Вільхове Улн, болото **Мочарі** Пушкове Глн, мочар **Мочаріна** Йосипівка Улн, кінець озера **Мбчар** Жакчик Гйв, торфовище **Мбчар** Цюрупи Глн, балка **Мбчар Біля Саду** Коритно-Забузьке Влш, поле **На Мочарáх** Одая Глн; джерело **Три джерелá** Червоне Гйв, струмок **Джерéла** Бандурове Гйв, група криниць **Джерéльні** Лозувате Улн; болото **Калабáтина** Лашівка Глн, частина озера **Калабáтин** Бандурове Гйв); глибина **Ковбáня** Великі Трояни, Йосипівка Улн.

Семантично близькими до МТ, які утворилися від лексеми *джерело*, є ВГН **Гуркало** і **Джуркало**. Крім основної загальнономвної семантики “потік води, що утворюється внаслідок виходу підземних вод на поверхню землі” [СУМ 2: 262], вони можуть позначати і інші географічні об’єкти — джерело **Джуркало** Ясне Глн, джерело **Джуркала** Семидуби Глн; водостік **Гуркало** Вербове Глн.

Помітну групу становлять назви, мотивовані “образними географічними термінами” [9, 163]. До них належать назви предметів побуту, які метафорично вказують на форму денотата, макітра (яр **Макітрі** Великі Трояни Улн), штани (поле **Штані** Пушкове, Лебединка Глн, Дорожинка, Березова Балка Влш), вила (ліс **Віла** Клинове Глн). В основі цих МТ лежать географічні терміни *макітра* “низина”, *макітри* “вершина гори, горба, підвищення” [СНГТК, 118], *штани* “розгалуження русла річки” [СНГТК, 205], *вила* “місце, де розходяться або сходяться дві річки” [СНГТВ, 18], які утворилися від назв посуду за схожістю форми, за подібністю географічного об’єкта до відповідного виду одягу чи його частини.

Дослідження мікротопонімів обраного ареалу підтверджує положення про спільність ВГН з апелятивами. Наші спостереження показали, що більшість МТ південно-східного Поділля, які утворені від назв загальних, являють собою переосмислені у власну назву об’єкта географічні терміни. Вони посідають особливе місце в мікротопонімному словотворі, оскільки активно утворювали й продовжують утворювати МТ як семантичним (шляхом онімізації), так і морфологічним (здебільшого суфіксальним) способом.

Список умовних скорочень назв районів

Влш — Вільшанський
Гйв — Гайворонський
Глн — Голованівський
Улн — Ульяновський

джерел

СНГТВ — Данилюк О. К. Словник народних географічних термінів Волині: Словник, — Луцьк, 1997.

СНГТК — Громко Т. В., Лучик В. В., Поляруш Т. І. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини. — К. — Кіровоград, 1999.

СУМ — Словник української мови: В 11 т. — К., 1970 — 1980. — Т. I — XI.

1. Бондалетов В. Д. Русская ономастика. — М., 1983.

2. Бучко Д. Г. Зв'язок типу географічного об'єкта з принципом і способом його номінації // Тези доповідей та повідомлень наукового семінару “Ономастика східних слов'ян”. — К., 1996.

3. Вербич С. О. Мікротопонімія як відбиття розвитку лексико-семантичної моделі “апелятив — онім” // Наукові записки. — Вип. 37. — Кіровоград, 2001.

4. Громко Т. В. Географічні терміни як твірні основи мікротопонімів // Тези доповідей та повідомлень наукового семінару “Ономастика східних слов'ян”. — К., 1996.

5. Карпенко Ю. А. Взаимосвязь географических терминов и топонимов // Местные географические термины в топонимике. — М., 1966.

6. Карпенко Ю. А. Свойства и источники микропонимии // Микропонимия. — М., 1967.

7. Кузик Б., Білошапка В. Кіровоградщина: історія та сучасність центру України. — Том 1 — 2. — Дніпропетровськ, 2005.

8. Лучик В. В. Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя. — Кіровоград, 1996.

9. Міщенко Г. П. Кіровоградська область: Географічний нарис. — К., 1961.

10. Мурзаев Э. М. Значение местных терминов в образовании географических названий // Питання топоніміки та ономастики. — К., 1962.

11. Никонов В. А. Научное значение микропонимии // Микропонимия. — М., 1967.

12. Подольская Н. В. Микропонимы в древнерусских памятниках письменности // Микропонимия. — М., 1967.

13. Поляруш Т. І. Мікротопонімія як клас онімів: обсяг, особливості функціонування та структури // Наукові записки. Вип. 59. — Серія: Філологічні науки (мовознавство). — Кіровоград, 2005.

14. Скляренко А. М. “Степень ономатизации” топонимов разных типов // Восточнославянская ономастика. — М., 1979.

15. Суперанская А. В. Микропонимия, макропонимия и их отличие от собственно топонимии // Микропонимия. — М., 1967.